

# מה חושבים הערבים: איך השפיעה המלחמה על תודעת תושבי המזרח התיכון

written by אלי קלוטשטיין | 17.02.2026

סקרים יש לקחת תמיד בעירבון מוגבל. העניין הזה נכון בפרט בעולם הערבי, שבו לא תמיד ברורה מידת המהימנות של הגוף הסוקר, ההטיה שלו, שיתוף הפעולה של הנסקרים במדינות לא דמוקרטיות עם החוקרים ועוד. ובכל זאת, לעיתים מבליח סקר בודד ומהווה לכל הפחות תמרור שחושף זווית מבט מעניינת על התפיסות, המנטליות והלך הרוח בעולם הערבי, שלא תמיד ברורים מספיק לצרכן החדשות הישראלי.

בהנחה שיש גרעין של אמת בסקרים הללו, הרי שלפעמים הם גם משמשים לדבר נוסף: הם יכולים להוות דוגמה לכך שלא בטוח עד כמה המלחמה לבדה מספיקה בשביל לשנות את הנרטיב או את התפיסה של אויבינו עלינו. לפיכך, כדי להמיר את הראייה השלילית שלהם על ישראל יש צורך באמצעים, במעשים או בכלים נוספים.

קחו למשל את סקרי דעת הקהל בקרב הציבור הפלסטיני אחרי שנתיים של מלחמה, כפי שהם באים לידי ביטוי בעבודת מכון הסקרים המוביל ברשות, בראשות ד"ר ח'ליל שקאקי. הסקר האחרון מאוקטובר 2025 מציג את המורכבות של המחשבה הפלסטינית בצורה יפה. 53 אחוזים מהנסקרים סבורים עדיין שהחלטת חמאס לצאת למלחמה באוקטובר 2023 הייתה מוצדקת, ו-86 אחוזים לא מוכנים להאמין לכך שחמאס ביצע את הזוועות שתועדו בסרטונים שישראל פרסמה. כמו כן, רוב גדול של הפלסטינים עדיין מעניקים את תמיכתם לארגון הטרור, ו-41 אחוזים רואים בחיוב את האפשרות לחדש את האינתיפאדה והמאבק המזוין נגד ישראל כדי לשבור את המבוי הסתום מולה. בנוסף, 32 אחוזים סבורים שמימוש זכות השיבה הוא היעד העליון שהפלסטינים צריכים לשאוף אליו.

מנגד, למרות היעדר השפעה מכרעת של המלחמה על אופן המחשבה הפלסטיני, יש רמזים לכך שהיא כן גורמת שינויים במנטליות של אויבינו. בסקר שקאקי, למשל, היה ניתן לראות כי התמיכה בפתרון שתי המדינות עלתה מאז ערב המלחמה בחדות <sup>[1]</sup> 32 אחוזים בספטמבר 2023 ל-45 אחוזים כיום. אפילו בסוגיית האלימות חל שינוי: למרות התמיכה הגבוהה עדיין באפשרות הזו, בקרב שיעור התומכים בחידוש האינתיפאדה חלה ירידה גדולה מ-53 אחוזים בספטמבר 2023 או מ-63 אחוזים ממש אחרי שפרצה המלחמה באוקטובר 2023, ל-40 אחוזים באוקטובר האחרון. בהתאם, גם שיעור המצדדים במשא ומתן עם ישראל עלה מ-20 ל-36 אחוזים.

זו מגמה שמאפיינת לא רק את הפלסטינים. קחו למשל את המקרה הבא: בסוף השבוע האחרון בלבנון, לרגל ביקורו במדינה של אחד מראשי מרכז מחקר קטארי מוביל, פורסמו נתונים מקיפים על הדעות בקרב האוכלוסייה הלבנונית בסוגיות שונות. המידע הוא חלק מסקר גדול יותר שעורך

מכון המחקר במדינות ערביות רבות, ולרוב הוא מתפרסם בצורה אחידה, ופחות מתרכז במדינה בודדת. המיקוד שנעשה השבוע בנתונים מלבנון אפשר לנו לקבל צוהר לאופן המחשבה במדינה.

הסקר נערך בקרב 2,400 משתתפים לבנונים, ובשורה התחתונה שלו מתגלה כי למרות כל זוויות המלחמה המצב עגום למדי: 66 אחוזים מהלבנונים לא שינו את דעתם כלל לגבי חיזבאללה. 13 אחוזים נוספים תופסים את הארגון באור עוד יותר חיובי מבעבר, ורק בקרב 19 אחוזים מהציבור הלבנוני חל שינוי לרעה בדעתם על ארגון הטרור השיעי.

זה נתון מדהים. המלחמה מול ישראל, על כל הנפגעים וההרס, לא שינתה את דעתם של שני שלישים מהלבנונים על חיזבאללה לרעה או לטובה. נזכיר שלפי ההערכות מדובר במדינה שבה המוסלמים מהווים כ-53 אחוזים מהאוכלוסייה, ואלה מתחלקים בערך שווה בשווה בין סונים לשיעים. כלומר, רק כ-26 אחוזים מהלבנונים הם שיעים, בדומה לחיזבאללה.

והנה נתון נוסף מהסקר שמדגים את האמביוולנטיות של הלבנונים עצמם למצב הנוכחי במדינה: רוב גדול (56 אחוזים) סבור שישראל היא גורם הסיכון העליון למדינה, ושיעור כמעט דומה (59 אחוזים) מאמין שביירות הפסידה את המלחמה האחרונה. רק 38 אחוזים חושבים שלבנון ניצחה אותה? אף שלא ברור בדיוק מהסקר למה הכוונה, ומה מצביע על "ניצחון" בהקשר הזה. אך במקביל, שיעור זהה של משתתפי הסקר סבור שהמדינה "הולכת בכיוון שגוי".

אז מצד אחד המדינה הפסידה את המלחמה, והמגמה שלבנון הולכת לעברה היא שלילית? אך בה בעת אין שינוי בתפיסה של חיזבאללה וישראל עדיין נותרה האויב. למה הדבר דומה? לאדם שסובל מקליטה סולרית גרועה, אבל מסרב לייחס את המצב לחברת הטלפון ומאמין שהבעיה היא במדינה.

## רוב גדול נגד נורמליזציה

יש עוד כמה דברים שאפשר ללמוד מהסקר, ובפרט בכל הקשור לתקווה של נורמליזציה עם לבנון תחת הממשלה הנוכחית. אבל לפני כן, עוד כמה מילים על הסקר עצמו: המכון שביצע את הסקר מתגאה באיכות המיזם הזה, Arab Opinion Index. לדבריו, הוא לא נעשה בשיחות טלפוניות, אלא מבוצע כך שמאות הסוקרים מגיעים לשטח ומדברים ישירות ובאופן אישי עם הנסקרים, ועד כה הושלם בהצלחה כבר תשע פעמים. הסקר נערך ב-15 מדינות ערביות, ולוקח בחשבון משתנים גיאוגרפיים, חברתיים ועוד לצורך בחירת המשתתפים.

המכון, שנחשב גוף מחקר רציני, יושב בדוחה שבקטאר, ובראשו עומד שם מוכר היטב לקהל הישראלי? ד"ר עזמי בשארה, חבר כנסת לשעבר שברח מהארץ לאחר שנחשד בבגידה ובסיוע פעיל לחיזבאללה במלחמת לבנון השנייה. ייתכן שיש בכך כדי להטיל צל על האמינות של המחקרים במכון, אף שבשארה מתפקד שם כמנהל הכללי ולא כפונקציה מקצועית, וממילא רוב הסקר עוסק בהיבטים פנימיים של מדינות.

לצורך הדיון נניח שהסקר אמין, כפי שהוא אכן נתפס בעולם הערבי. הוא מלמד לפני הכול כי הציבור הלבנוני מיואש ממנהיגיו, אך מנגד חש אמון לתפקוד גורמי הביטחון. לפי הסקר, בקרב הלבנונים ישנו אמון גדול בצבא ובכוחות הביטחון, ומצד שני רמת האהדה למוסדות המשפטיים, הפוליטיים והביצועיים במדינה נעה סביב 41 אחוזים. בפרט, בית הנבחרים בביירות זוכה לרמת אמון נמוכה של 36 אחוזים, ו-62 מהמשתתפים בסקר אמרו כי הם לא תומכים במפלגות הפוליטיות.

אל מול 58 האחוזים שסבורים כי לבנון "הולכת בכיוון מוטעה", 39 חושבים כי המצב משתפר בלבנון. רובם סבורים כי סיום המלחמה, בחירת נשיא וממשלה חדשים הם גורם חשוב, שעשוי לשנות את הנתבי שבו פוסעת ביירות. אלה שמיואשים מהמצב, אגב, מייחסים זאת לסוגיות כלכליות, פוליטיות ועוד. הם אינם מזכירים את העניין הביטחוני בהקשר זה. בה בעת, רק 14 אחוזים מהמשתתפים בסקר סבורים שמצבה הביטחוני של לבנון "טוב", והיתר חושבים שהוא רע או רע מאוד.

המשך הסקר, שעוסק ביחסי חוץ, מעניין עוד יותר. אחרי ישראל, שכאמור נתפסת כאיום הגדול ביותר על לבנון, באות ארה"ב עם 20 אחוזים ואיראן עם 17 אחוזים בלבד (לעומת 56 אחוזים שמיוחסים לישראל). מדהים עוד יותר הוא הנתון הבא, שמובא כאן לידיעת הקורא תום ברק: 89 אחוזים ממשתתפי הסקר מתנגדים להכרה לבנונית בישראל, לעומת 9 אחוזים של תומכים בלבד. רובם מסבירים זאת ב"מדיניות ההתרחבות, הגזענות והקולוניאליזם הישראלית", ומעטים בלבד מייחסים את הרגש הזה לסיבות תרבותיות או דתיות. מחצית מהתומכים מתנים את הסכמתם בהקמת מדינה פלסטינית.

היחס הזה לא שמור רק לישראל עצמה. 70 אחוזים ממשתתפי הסקר חושבים שארה"ב היא מדינה קולוניאליסטית, שרוצה לשלוט בארצות ערב ומעדיפה מדינות לא דמוקרטיות. עם זאת, 37 אחוזים אמרו כי שינוי במדיניות האמריקנית כלפי הפלסטינים, כמו הפסקת התמיכה בישראל והעברתה לרשות, ישפר את תפיסתם לגבי ארה"ב.

נקודת אור בודדת אחת בהקשר זה, אם אפשר לקרוא לה כך, היא ש-58 אחוזים מהנסקרים תופסים את המדיניות האיראנית כאיום ליציבות והביטחון האזורי. כך גם 40 אחוזים סבורים ביחד לרוסים.

אבל השורה התחתונה, לפחות לנו כישראלים, מתסכלת למדי: לפי הסקר הלבנונים מבינים שמצבם הביטחוני רע, שהפסידו במלחמה ושמדינתם הולכת בכיוון לא נכון. הם מיואשים מהמנהיגות שלהם, אך תופסים את ישראל ואת ארה"ב כעיקר האיום. מבחינתם חיזבאללה אינו הגורם האחראי למצבם, למרות שהוא זה שפתח במלחמה שבעקבותיה הגיעה לבנון לאן שהגיעה. גם כוחות הביטחון זוכים לציון גבוה, אף שלא עשו בפועל דבר מול צה"ל, וגם כעת אינם עומדים במשימת פירוק חיזבאללה מנשקו.

ועדיין, הבעיות בראיית הלבנונים הן הסוגיה הפלסטינית, "הקולוניאליזם הישראלי" או השחיתות

הפוליטית בביירות. המדיניות האיראנית האזורית ניצבת הרבה מתחת לכל אלה. זה מעיד כי המלחמה לא באמת שינתה תפיסות יסודיות בקרב הלבנונים, וכי אם ארה"ב רוצה לבצע תמורה שורשית של המצב במזרח התיכון, ולמשל לקדם נורמליזציה עם ישראל או לשנות את הדימוי שלה עצמה [?] יש לה עוד הרבה עבודה לעשות שאינה קשורה בשדה הקרב, אלא בחינוך, באידיאולוגיה ועוד.

## מבט על ספרי הלימוד

ייתכן שגם אמירות של שר החוץ הסורי השבוע על ישראל מתקשרות למנטליות כזו. בדברים שנשא בשבת בכנס מינכן לביטחון יצא אסעד א-שיבאני בתוקף נגד הממשלה בירושלים, וטען ש"ישראל מגזימה בתפיסת האיומים עליה, ואני סבור שזו מדיניות מוטעה". אף שלא אמר זאת במפורש, ברור שא-שיבאני התייחס להתעקשות הישראלית להישאר בכתר החרמון ולהותיר את דרום סוריה מפורזת, גם אם משמעות העמדה הישראלית היא ששתי המדינות לא יגיעו להסכם הביטחוני שארה"ב דוחפת אותן אליו.

באותה נשימה, שר החוץ אמר כי אם המשא ומתן עם ישראל יושלם בדרך שבה דמשק מעוניינת לראות, הרי שהתוצאה האידיאלית מבחינתו ברורה: נסיגה ישראלית מהשטחים שכבשה בסוריה, הפסקת החדירות הקרקעיות לאדמותיה וקץ להפרות המרחב האווירי של דמשק.

א-שיבאני לא הגיע לאזור אתמול. הוא יודע היטב מדוע השמיד צה"ל את שארית הצבא הסורי עם נפילת משטר אסד, ומכיר את האיומים על ישראל גם משטח ארצו וגם צרכים ביטחוניים אחרים שלה [?] כגון השימוש במרחב האווירי לתקיפות אפשריות באיראן. הוא בוודאי בקי בטיעונים הישראלים בזכות החזקת פסגות החרמון, ומודע גם לאינטרסים שלנו בעניין העדה הדרוזית. הוא למד את ההיסטוריה של המלחמות נגד ישראל, ויודע שהחששות שלה לא מופרכים.

אבל דרך המחשבה של א-שיבאני [?] או לפחות כך הוא רוצה להציג זאת כלפי חוץ [?] היא שישראל מגזימה. בראייתו, ישראל מנצלת נסיבות שונות רק כדי להרחיב את שטחה, ומפריזה מאוד בתפיסת האיומים עליה. הוא לא ייחס את המצב הנוכחי לחוסר היכולת של ממשלתו להשתלט על גורמים בדלניים קיצוניים בסוריה או אפילו על כוחות הצבא, ולא יציע פתרון אפשרי נגד האיום האיראני. ישראל היא הבעיה. אפילו התקיפות של צה"ל על ארמון הנשיאות בדמשק במהלך המערכה בא-סוידאא' כמסר לנסיגה מהלוחמה בדרוזים, או השמדת אמצעי הלחימה הסוריים הכבדים בדצמבר 2024, לא ישנו את התפיסה הזו אצלו. אגב, לא עזר גם הסיוע שהעניקה ישראל, לפי פרסומים זרים, לכוחות המורדים בסוריה במהלך מלחמת האזרחים, ובהם היאת תחריר א-שאם.

ההבדלה המפורסמת שערך קרל פון קלאוזביץ בדבר התפקידים השונים שמיועדים למלחמה ולמדיניות יכולה להיות תקפה גם ביחס לסוגיית המנטליות כלפי ישראל במדינות ערב, בין אם מדובר בפלסטינים, בסורים או בלבנונים. המלחמה ערכה בתפיסה הזו שינויים מסוימים, אך אין

בכך די, ויש צורך באמצעים אחרים.

עזה היא דוגמה מאלפת לכך: נהוג לומר כי הגיל החציוני ברצועה ערב המלחמה עמד על 18, ומשמעות הדבר היא כי כמחצית מתושבי הרצועה נולדו למציאות שבה הם לא מכירים דבר מלבד שלטון חמאס. הם גדלו והתחנכו בבתי ספר שהטיפו לשנאת ישראל, ועברו שטיפת מוח מגיל צעיר ודמוניזציה של העם ששוכן מצידה השני של גדר הגבול.

לפיכך, תבוסה במלחמה, קשה ככל שתהיה, אין בה די בשביל לשנות את התפיסה שלהם. היו מי שהציעו לבצע מעין "תוכנית מרשל" בעזה, העתק של המיזם שבוצע בהצלחה באירופה אחרי מלחמת העולם השנייה וחולל תמורה בתפיסות העולם ביבשת. גם הדגם של יפן אחרי אותה מלחמה הוזכר בהקשר זה.

אלא שעד כה ישראל פעלה מעט מאוד בעניין הזה, אם בכלל. ההתמקדות באונר"א ובפעילותה בתוך גבולות ישראל, ביהודה, בשומרון ובעזה היא המעט שישראל עשתה, וגם זה עד לאחרונה לא בהצלחה יתרה. בוודאי שלא ניתן היחס הראוי לעניין כדי לחולל שינוי בתודעה הפלסטינית משורשה.

הנקודה היא שאם ישראל תזניח את הסוגיה הזאת מול הפלסטינים, ואפילו מול חלק מערביי ישראל [?] היא תירה לעצמה ברגל. אם גם שכנותינו לא ישכילו להפסיק את שיח השנאה והדחייה של היהודים, ולנסות לבצע תמורה בתפיסה הבסיסית שלהן ביחס לישראל, הרי שאנו נידונים להמשיך את המלחמה הזאת ככל הנראה גם בטווח הארוך.

מכון Impact-se, המתמחה בניתוח ספרי ותוכניות לימוד בבתי הספר במדינות האזור ובעולם כולו, מעמיד לרשותנו אמצעי מעולה לבחינת הסוגיה. בולט שם במיוחד הניגוד בין החומר הנלמד בבתי הספר במדינות כגון אזרבייג'ן, אוזבקיסטן וקזחסטן, וכן במדינה ערבית כמו איחוד האמירויות, ובין המצב למשל באיראן או אצל הרשות הפלסטינית [?] שגם אצלה לא השתנה חומר הלימוד על אף כל הזעקות מישראל. קטאר היא דוגמה נוספת למדינה שבה ספרי הלימוד אינם מקדמים סובלנות כלפי מי שאיננו מוסלמי.

התמורות שחוללה המלחמה במזרח התיכון בשנתיים האחרונות מספקות הזדמנות לשנות את המצב הזה מיסודו. ממשלה חדשה בביירות והחלפת ההנהגה בדמשק יצרו תשתית לשינוי השיח וההטפה לאי סובלנות וקבלת האחר, לתפיסה על ישראל והיהודים ולאפשרות של קידום נורמליזציה ושלוש. קשה לומר ששינוי כזה קרה עד עכשיו, ולא צריך להיות פסימי במיוחד כדי להניח שהוא אולי לא יקרה. עד אז לא צפוי כנראה שינוי בתפיסות של ארצות ערב כלפינו או בסיכויים לכונן כאן מזרח תיכון מסוג חדש ושונה.

לפחות בכל הקשור לפלסטינים הכדור עדיין נמצא במידה מסוימת במגרש של ישראל, וכדאי מאוד שתתחיל לתפוס את עצמה בעניין זה בשתי ידיים.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 17 בפברואר, 2026.